

JAAP MEIJER

OVER HET NUT VAN BIOGRAFISCHE GEGEVENS
BIJ HET LEZEN VAN GEDICHTEN VAN
J. A. DER MOUW

JAAP MEIJER

OVER HET NUT VAN BIOGRAFISCHE GEGEVENS
BIJ HET LEZEN VAN GEDICHTEN VAN
J. A. DÈR MOUW

HEEMSTEDE 1979

INHOUD

TER VERANTWOORDING

OGYGIAM/P.C. MOLHUYSEN (1890)	4
LONGINQUE/M.A. SCHWARTZ (1902)	11
ALTER EGO/H.K. MIJER (1902)	16

BIJLAGEN

IÖ VIVAT/J.A. DER MOUW EN J.H. LEOPOLD	21
--	----

TER VERANTWOORDING

In 1976 publiceerde ik in mijn SERIE DIASPORADE twee CAHIERS over Victor van Vriesland. Het eerste occupeerde zich met diens oorspronkelijke zionistische activiteiten; het tweede "HET IVOREN AAPJE" concentreerde zich op de relatie Van Vriesland/Dèr Mouw zoals deze, naar mijn mening, speelt achter bepaalde Latijnse en Griekse versjes van Adwaita. In het verlengstuk daarvan vestigde ik voorts de aandacht op Dèr Mouws Doetinchemse periode als feitelijke, historische achtergrond van soortgelijke "klassieke" producten. Die dan (alweer naar mijn mening) in Fresco's dissertatie DE DICHTER DER MOUW EN DE KLAS-SIEKE OUDHEID, Amsterdam 1971, onjuist zouden zijn benaderd.

Fresco, zo stelde ik globaal, had zich bovendien om de tuin laten leiden door informanten als Van Vriesland en M.A. Schwartz. Hetgeen de betrouwbaarheid van zijn gegevens bepaald niet ten goede was gekomen. Ik liet het niet bij supposities, ik gaf voorbeelden. Het heeft blijkbaar niet veel uitgehaald. Althans zo moet ik wel afleiden uit een artikel van de op Dèr Mouw gepromoveerde classicus in BZZLETIN van juni 1979: TERUG NAAR AF IN DE LITERATUUR-WETENSCHAP/ OVER HET NUT VAN BIOGRAFISCHE GEGEVENS BIJ HET LEZEN VAN GEDICHTEN VAN DER MOUW, waarop vrienden mijn aandacht vestigden. Als verweer tegen dat geschrijf diene deze detailstudie, waarvan ik de titel aan genoemde ondertitel ontleen. Maar deze dan wel in volle ernst genomen.

Het gaat immers om een serieuze aangelegenheid, die overigens niets te maken heeft met een lagere dan wel hogere vorm van literatuurwetenschap die Fresco met betrekking tot mijn geval er met de haren bijsleept. In "HET IVOREN AAPJE" is niet het biografisch gegeven als verouderd verklaringssysteem voor Dèr Mouws poëzie aan de orde. Het gaat om interpretaties van "klassieke" poëzie van de jonge Dèr Mouw, die zonder biografische achtergrond absoluut niet verstaanbaar is. En die - gegeven apart - niet zelden alleen daaraan haar waarde ontleent.

Tot staving van mijn opvattingen drie nieuwe voorbeelden.

HEEMSTEDE, nov. 1979.

OGYGIAM/P.C. MOLHUYSEN (1890)

In Fresco's dissertatie (in het vervolg FRESCO) pagina 343 (de beide boekdelen zijn doorgenummerd, misschien wel in navolging van de beide delen BRAHMAN) is het volgende gedicht afgedrukt:

"Ogygiam merito laudem, Daventria, jactas,
"Esse decus mundi, nobilis una, crepas.
"Invidia obtrectet, tumidique negent: ego cultor
"Assiduus, semper, Te, veneranda, colam.
"Si mihi Roma orbem subjectum ostenderit armis,
"Atticaque humanum nunc quoque vinctum animum:
" 'Dic' - ferus exclamo - 'num crustula tu moliri
"Cecropidum poteras, Trojugenumve genus?
"Crustula, quae vitae sint instar, dulcia amaris
"Quum socient partesque exhibeant totidem!!'
"Te, Dea, mortalis - pudet, heu! - Daventria, sprevi:
"Tu, Daventria, eris jam mihi solus amor."
Recte ita, Talpidomus; pergas agnoscere Divos.
En equidem ignosco; non decet ira Deam.

Daventria.

Aldus vertaald:

"Terecht beroemt gij u, Deventer, op oeroude glorie; met nadruk beweert ge, bij uitstek edele, een siernaad der wereld te zijn. Laat nijd u kleineren, laten hoogmoedigen u negeren: ik zal als een ijverig vereerder u, gij steeds respect verdienende, vereren. (5) Stel dat Rome mij de wereld toont door haar wapens onderworpen, en Attica de geest der mensheid ook nu nog gebocid: (toch) roep ik onstuimig uit: 'Zeg mij, kondet gij koeken wrochten, geslacht van Cecropiden of Romeinen? Koeken, die symbool van het leven zijn, daar zij het zoete aan het bittere paren en van beide evenveel hebben!' (11) U, Godin Deventer, heb ik sterveling - wee, ik schaam mij! - geminacht; gij, Deventer, zult nu mijn enige liefde zijn." Goed zo Molhuis; ga voort de Goden te erkennen. Zie, ik vergeef u; toorn betaamt niet een Godin.

Deventer.

Op pagina 582, vóór het COMMENTAAR, een korte toelichting, die wij eveneens in extenso laten volgen:

"Dit gedichtje, dat in zijn spottende hoogdravendheid heel vlot loopt, levert weinig moeilijkheden. Alleen de biografische achtergrond blijft duister. Wellicht is de volgende - hoewel volkomen hypothetische - reconstructie juist. Het zou een Sinterklaasgedicht kunnen zijn om een vriend (misschien een Leids medestudent Molhuysen of een collega uit Doetinchem Moolhuizen??) te platen met gebrek aan eerbied voor Deventer, de stad waar Dèr Mouw vandaan kwam. Het geschenk zou dan Deventer koek hebben

moeten zijn. Deze veronderstelling verklaart waarom de stadsgodin aan het woord is en maakt tegelijk Talpidomus' uitvoerige palindromie begrijpelijk. Dèr Mouws Sinterklaasgedichten waren beroemd in de kring van zijn vrienden. Bovendien vertoont Ogygiam enige structuurovereenkomst met een Sinterklaasgedicht uit 1881, dat door mij gedeeltelijk gepubliceerd is in *Hermeneus* 35, 4 (dec. 1963) p. 76; ook daar spreekt een godin (Afrodite), terwijl een sterveling uitvoerig wordt geciteerd en van Sint Nicolaas verder geen sprake is.

Een datering is niet bekend. Het manuscript maakt een vroege indruk. Dat het uit de Leidse tijd of uit het begin van de Doetinchemse periode dateert, wordt door overeenkomst ook met andere (gedeeltelijk niet gepubliceerde) Iuvenilia waarschijnlijk. Dus ± 1885-1890."

WIE VAN DE DRIE

"Dit gedichtje....levert weinig moeilijkheden", aldus de commentator, wiens manipulaties intussen hiermee in strijd schijnen. Want op het meest grijpbare punt van het gedicht, de naam TALPIDOMUS, stuurt hij ons welgeteld drie kanten uit.

In de editio princeps (VERZAMELDE WERKEN III, 223) luidt het:

"Talpidomus: Lett. Molhuis (= Dèr Mouw???)". Twintig jaar later formuleert de dissertatie: "...misschien een Leids medestudent Molhuizen of een collega uit Doetinchem Moolhuizen...." Deze keer blijft het bij twee vraagtekens!

Alleen al zo'n casus werpt het volle licht op een frappant gebrek aan methodisch onderzoek, een gebrek ook aan simpele accuratesse. Want twee dingen moeten voorop staan:

1. Met het verlatiniseerde pseudoniem kan, gezien de kontekst, in geen geval de dichter zelf zijn bedoeld. Dat behoeft geen verder betoog en dat zag onze opponent na twee decennia (zonder dat te vermelden) gelukkig ook zelf in.

2. Evenmin kan hier sprake zijn van Dèr Mouws collega, de Neerlandicus Jan Jurrien Moolhuizen. Allereerst wijst de spelling van diens eigenaam niet in de richting van een MOL. Maar bovendien was genoemde collega van meet af aan een aartsvijand van Dèr Mouw, die in het beruchte jaar 1904 niets heeft nagelaten om de dichter het leven onmogelijk te maken.

Er blijft maar één mogelijkheid over. En dat Fresco daarop niet gekomen is, zou in feite al voldoende moeten zijn voor ieder denkbaar ongelijk in onze controverse.

- - - -

PHILIPP CHRISTIAAN MOLHUYSEN (1870-1944) DAVENTRIENSIS

Met TALPIDOMUS is met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niemand anders bedoeld dan de latere bibliothecaris van de K.B. P.C. Molhuysen (die hinderlijke spelfout: Molhuyzen en dat voor de man van de geschiedenisbronnen van de Leidse Universiteit!). De gehele sfeer wijst in deze richting.

P.C. Molhuysen was met hart en ziel gebonden aan Deventer, waar hij zijn schooljaren had doorgebracht en meer dan dat, zoals wij zullen zien. Geboren te Stad Almelo, kwam hij als kleuter naar de Hanzestad, waar zijn grootvader (naar wie hij werd vernoemd) o.m. als bibliothecaris van de ATHENAEUM-bibliotheek werkzaam was. Zijn vader was er directeur van de Deventer Stoombootmaatschappij.

Ook de schooljaren van Dèr Mouw speelden zich van zijn 9e jaar te Deventer af. "De dichter was uit Deventer afkomstig," stelt Fresco wel wat slordig. (VW III, 223)

DATERING EN SITUERING

Reeds Van Vriesland verklaart expliciet, dat het in de regel onmogelijk was voor de overgebleven manuscripten (er is zeer belangrijk materiaal met opzet vernietigd/waarover later) "een datering vast te stellen. De handschriften verkeerden voor een groot gedeelte in slechte staat en sommige waren duidelijk alleen als klad bedoeld; geen droeg een jaartal. Naar een chronologische volgorde is gestreefd (Van Vriesland doelt op VZ III, 216 aldaar) maar dit streven kon slechts berusten op gissingen en dus voor vergissingen niet gevrijwaard blijven."

Ik kom daarop in de loop van deze studie nog wel terug. Voor OGYGIAM ga ik met Fresco's conclusie accoord: het is een vroeg gedicht, door hem gedateerd tussen $\pm$ 1885 en 1890. Ik opteer voor een nóg exactere vaststelling en denk aan 1890.

Tot toelichting waarvan het volgende. De 14 versregels weerspiegelen een ludiek conflict, waarop Dèr Mouw kennelijk reageert. Deze keer geen eenzijdige epistolaire schrijffrant, zoals in nagenoeg alle andere "briefjes". De dichter spreekt zich uit tegenover een congeniale figuur, die hem op de vingers heeft getikt. De palinodie herroept schimpscheuten tegenover een goed verstaander, wiens naam wordt verlatiniseerd. Een tweede argument dat voor P.C. Molhuysen spreekt. In 1890 had deze het eindexamen afgelegd aan het Deventer gymnasium, dat ook door Dèr Mouw was afgelopen. In datzelfde jaar 1890, in diezelfde zomer, promoveerde Dèr Mouw te Leiden.

Het is uitgesloten, dat beiden elkander in die periode niet zouden hebben gekend. Te eerder omdat Dèr Mouw na 1888 regelmatig de weekends doorbracht in de koekstad. En dit duurde tot de dood van zijn moeder in 1892. De literaire veelvraat Adwaita zal zeker (op de grote afstand van Leiden) in die jaren de ATHENAEUM-bibliotheek hebben gefrequentieerd. Met zijn voortreffelijke collectie classica.

Zó goed voorzien deze bibliotheek, dat P.C. Molhuysen er nog niet aan dacht na zijn eindexamen terstond die stad te verlaten.

Aldus zijn vriend A.G. Roos in JAARBOEK KON. NED. AKADEMIE, 1946:

"Hij heeft voor Deventer steeds een zwak behouden. In September 1891 liet hij zich inschrijven als student in de classieke letteren aan de Leidsche Universiteit, een jaar, nadat hij eindexamen had afgelegd, ten einde met een Deventer vriend samen te kunnen aankomen. Het tusschenliggende jaar bracht hij te Deventer door met de lezing van Grieksche en Romeinsche schrijvers. Reeds toen verwierf hij zich op de ATHENAEUM-bibliotheek de eerste kennis der paleographie...."

Dèr Mouw had Leiden juist achter zich - Molhuysen stelde zijn gang naar het Lugdunum Batavorum nog even uit. Daarover kan de discussie zijn gevoerd!

Een originele Deventerkoek maakte aan het spiegelgevecht een licht verteerbaar eind. Niet zonder een gemengde bijsmaak. Want kruidkoeken zijn nu eenmaal zoet en bitter tegelijk zoals alles in het leven. "Crustula, quae vitae sint instar, dulcia amaris...." Aldus de poëtische zwaai, die ons (nu eerst) brengt naar de analyse van de tekst, die onze hypothese alleen maar kan steunen.

LAUS DAVENTRIAE

Van "spottende hoogdravendheid" gewaagt Fresco. Hem ontgaat blijkbaar het speelse humanistische kader, waarin Dèr Mouw het eerste distichon (en daarmee de sfeer van het "carmen") plaatst. Begrippen als LAUS, DECUS MUNDI etc. hadden hem op het spoor moeten brengen van een oblige LOFCULTUS, die in die kringen als vanouds gebruikelijk was. Ik vermeld de LOFREDENEN VAN DEVENTER, zoals die bladzijden lang een plaats vinden bij Gerhard Dumbar HET KERKELIJK EN WERELTLIJK DEVENTER, 1732.

JODOCUS BADIUS ASCENSIVS/"Daventria, quae urbs clarissima est...."

MATTIAS QUADUS/"....civitas ampla ac nobilis...."

MARTINUS SCHOOKIUS/"Daventria, civitas antiqua, munita et jam olim non minus mercatura quam literis celebris."

Zelfs letterlijk komt een commentator gemakkelijk aan zijn trekken. Maar daarbij hoeft het niet te blijven.

JACTAS

Het gebruik van dit woord brengt ons intussen naar een nog dieper ingaan op humanistische loftuitingen. Ik verwijs naar de dissertatie van H.Kampinga (bij Huizinga, 1917) DE OPVATTINGEN OVER ONZE OUDERE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS (pag. 6). In de loop van de 16e eeuw gingen de Nederlandse Humanisten (op voorbeeld van de Duitsers) zich teweer stellen tegen de Italianen, die "echte" opvolgers van de Romeinen. Men tekende verzet aan tegen die gloriosi JACTAbundique Itali, waarmee "ons" woord authentiek reliëf verkrijgt. Humanistisch gechargeerd: wat was DAVENTRIA minder dan die eeuwige stad.

Reeds Dumbar paralleliseert de moeilijkheden ter zake van de naamverklaring van Deventer terstond met die van Rome! In de Nederlandse LOFREDENEN achter elkander:

ROMEIN DE HOOGHE/"...het keizerlijk Deventer...."

ARNOLD MOONEN/"...eene stadt in ouderdom"

JAN VAN DER VEEN/"Een Keiserlyke Stadt, een hoofd van haer Geburen
Weleer des Vyants spits en nooh ten naesten by,
Heel loffelijk beheerscht, bekleet met Burgery,
Romeinelijk befaemt....."

Waarmee we genaderd zijn tot regel 2: ESSE DEUS MUNDI, NOBILIS UNA, CREPAS. En om met dat laatste te beginnen.

CREPAS/WAPEN VAN DEVENTER

"Enigszins opvallend woord...", aldus Fresco, die het vertaalt: "met nadruk beweert ge". In ludieke zin zou ik geneigd zijn tot: "waar ge de mond vol van hebt" met een zinspeling op de koek. In ernstiger drevén kom ik tot een analyse die de betekenis ook van deze dichtregel functioneel tot haar recht laat komen.

Met reden, aldus de dichter, bazuint ge uit "ESSE DECUS MUNDI, NOBILIS UNA." Een niet onwaarschijnlijke zinspeling op het trotse, uitdagende wapen van DAVENTRIA. Een adelaar in goud. Het schild gedekt met de keizerlijke kroon van het HEILIGE ROOMSE RIJK, vastgehouden door twee uitdagende geharnaste krijgslieden. KROON=DECUS/ADEL-aar=NOBILIS.

URBS ANTIQUA

En zo komen we tot regel 5 waar het wereldrijk met name wordt genoemd, het ROMEINSE (ROOMSE) RIJK waartoe ook de stad Deventer behoorde, haar godin inclus. Realiter behoorde! Onderzoekingen en vondsten (niet het minst van Talpidomus' grootvader, bij uitstek daarin geïnteresseerd) bewezen het in de loop van de 19e eeuw.

In de OVERIJSSELSE ALMANAK van 1848, geredigeerd door P.C. Molhuysen Sr. is inderdaad sprake van steenvondsten "welke tot bewijs zouden verstrekken van de ALOUDHEID (OGYGIAM) dezer stad, door te getuigen dat de Romeinen ook hier gevestigd zijn geweest....."

"ATTICA HUMANUM...."

En de Grieken uit regel 6, herinneren ons aan de speciale beroemdheid van Deventer als wereldcentrum (MUNDUS) van de HUMANIORA, die in het leven van Dèr Mouw en Molhuysen centraal stonden. Ook daarvoor kan men bij DUMBAR terecht. Het begint al met JOH.à LEIDIS:

"Salve parvorum Daventria flos studiorum./Lux hujus salve gloria et alta plagae./Urbibus ex primis es...."

MELCHIOR ADAMUS luidt de klok voor al die coryfeeën die eerder in het schoolland van de beide Nederlanders hadden geschitterd. We hoeven alleen maar aan Erasmus te denken. De allergrootste humanisten hebben in Deventer gestudeerd. En - over Attica gesproken - zij hebben de stoot gegeven tot een renaissance van het Grieks.

Deventer - in humanistische hybris - vergelijkbaar dus met de oeroude centra der wereld en op het gebied van de CRUSTULA hun meerdere.

Ik DÈR MOUW beken mijn schuld. Tu, Daventria, eris jam mihi solus amor. In goed Nederlands: Gij, Deventer, zult mij van nu af aan slechts voorwerp van liefde zijn.

En jij, Talpidomus, hebt schoon gelijk, dat je nog een jaartje extra aan de IJsel blijft. Waarmee we de pointe van het hele vers, in het eerste woord ervan, menen te ontdekken.

OGYGIA/DE MOL IN ZIJN HOL

Ogygia is het eiland van Kalypso, de nymf die Odysseus ZEVEN jaar lang vasthield in haar gewelfde grot. GROT=CAVERNA/CAVUS=HOL.

De symboliek daarvan met haar speelse associatie zal aan Molhuysen, wiens nickname misschien wel MOL was, besteed zijn geweest. Hij was gefixeerd op de ODYSSEE en promoveerde 1896 op DE TRIBUS HOMERI ODYSSEAE CODICIBUS ANTIQUISSIMIS, cum laude. Zijn necrologen (o.m. Roos, die daartoe bij uitstek bevoegd was) roemen dit boek. Roos vermeldt een studie van Molhuysen over een ander Homerus-manuscript in de MNEMOSYNE van 1897. Dèr Mouw wist wat hij schreef.

Het beginwoord verborg een hint op de jongeman, die na 6 jaar gymnasium (vrijwillig) een zevende jaar bij Calypso wilde blijven. Als een MOL, in zijn HOL, DOMUS, met alle huiselijke associaties. Die Deventer verkoos boven het Leiden, waar hij later als student furore zou maken. Hetgeen blijkbaar niet verhinderde, dat de verknochtheid met het Overijsselse ook na 1891 nauwelijks in kracht afnam.

"Uit het bevolkingsregister blijkt, dat betrokkene op 27 januari 1892 naar Leiden is gegaan, op 29 juni 1894 zich te Deventer liet inschrijven om op 8 oktober 1894 naar Noordwijk te verhuizen, vanwaar hij op 3 april 1895 weer te Deventer terugkeerde. Op 17 maart 1897 verliet hij Deventer weer naar Leiden." (Med. archivaris Deventer)

SLOTOPMERKINGEN

Resten nog enkele marginale notities. Zo begrijp ik niet waarom Fresco onder het gedicht, DAVENTRIA met DEVENTER vertaalt. Wilde hij daarmee diegenen tegemoet komen, die niet zouden weten wat met de Latijnse naam kan zijn bedoeld? Dan heeft ook zijn welwillendheid hem parten gespeeld. Het gaat om de godheid DAVENTRIA, en die behoudt ook in onze taal haar recht, als DAVENTRIA. We hadden - als daar Caesar had gestaan - die naam toch ook niet met Keizer vernederlandst?!

Bij DEVENTER denken wij allereerst aan de aloude stad, waar traditionele koeken (geen speculaas) worden "gewrocht" (vertaalt Fresco vers 7) - "de inspanning komisch onderstreept door een versus spondiacus..." Lijkt een woordspel met MOLiri niet veel leuker?

Over NAMEN gesproken!

Dat - in mijn opvatting - ook in dit geval Dèr Mouw aan begin en eind geadresseerde en afzender cryptisch verradt, moge mijn beschouwingen besluiten.

Ogygiam/Merito/Laudem herbergt in een acrostichon de naam MOL. De beide slotwoorden IRA DEAM verbergen (er hoeft geen letter te worden verwaarloosd/alleen de m dient te worden herhaald): I.A. DERM. A.M. (=AMICA MANU).

AANTEKENINGEN

Onderzoek naar de nalatenschap van P.C. Molhuysen jr. leverde noch te Deventer en evenmin ter K.B. veel concreets op. Opmerkelijk dat in de Koninklijke Bibliotheek geen enkel vroeg stuk van haar voormalige bibliothecaris aanwezig is. Voor al zijn onderzoekingen en relevante informatie ben ik de Heer Soeters erkentelijk. Dat Molhuysen vrij lang geïnteresseerd blijkt in de historie van Oost-Nederland valt op te maken uit zijn bibliografie. Ook Dèr Mouw is in dit opzicht tot op latere leeftijd sterk gebonden, welk facet voor zijn biografie essentiëler is dan totnogtoe werd vermoed.

P.C. Molhuysen sr. (1793-1865) - aanvankelijk dominee - is in dit opzicht nóg gericht. Over hem o.m. P. Nijhoff in DE NED. SPECTATOR van 1868. Het OUDE deventer boeide hem van meet af aan, met zijn archief en zijn beroemde boekerij (waarin die van Harderwijk was opgenomen). Molhuysens publicaties over de gehele historische achtergrond van "zijn" stad vullen gemakkelijk een lijvig boekdeel. Het doornemen van de tientallen OVERIJSSELSCH E ALMANAKKEN (de Haarlemse bibliotheek bezit daarvan een volledige set) wijst in de richting van zijn speciale belangstelling voor de vroegere geschiedenis van zijn gewest. Ik noem in dit verband en in connectie met ons gedicht GESCHIEDKUNDIGE HERINNERINGEN VAN OOTMARSUM EN DE ROMEINSCHE LEGERPLAATS ALDAAR. Hij publiceerde eveneens (jaargang 1852) over Alexander Hegius, de beroemde rector van het Deventer HUMANISTEN-CENTRUM. Als zodanig wordt hij aangehaald door Lindeboom in HET BIJBELSCH HUMANISME IN NEDERLAND, 1913, 71. Zijn publicatie blijkt van belang, mede in verband met zeer zeldzame, zo niet unieke schrifturen van de grote pedagoog uit de 15e eeuw. Al met al komt de biografie van de latere bibliothecaris van de K.B. in een kontekst te staan, die het Latijnse gedicht van Dèr Mouw het nodige reliëf verleent.

Over het WAPEN VAN DEVENTER vindt men in de gebruikelijke handboeken de nodige informaties. Een nauwkeurige beschrijving o.m. bij C. Druif NEDERLANDSE GEMEENTE WAPENS, Leeuwarden, z.j., 130: "In goud een adelaar van zwart, gebekt, getongd en geklauwd van rood. Het schild gedekt met de keizerlijke kroon van het H. Roomse Rijk...." Over de ADELAAR als heraldisch motief bestaat veel literatuur, o.m. H.G. Ströhl HERALDISCHER ATLAS, Stuttgart, 1899. Zie verder HERALDIEK/Bronnen, symbolen en betekenis, Elsevier 1977, 128: "De keizerlijke adelaar met één kop heeft tot op heden stand gehouden in die steden, die hun status als "rijksstad" hadden kunnen handhaven....Dientengevolge voeren de steden Aken, Deventer..... hetzelfde wapen als de Bondsrepubliek Duitsland."

JACTABUNDUS=pralend. Het woord nog bij GEORGES/ENGELBREGT; niet meer bij VAN WAGENINGEN.

In TE VENERANDA wordt zeer waarschijnlijk gespeeld met de naam DEVENTER, ook gespeld DEVENTERE/DEVENTARE.

LONGINQUE/M.A. SCHWARTZ (1902)

FRESCO, 369 brengt het volgende gedicht:

Longinque cultor Iustitiae patrum,
Cui sexta classis jam patet invida,
(Nam te triumphantem superbe
Gymnasii stupuere alumni!)

Salvere salvus te jubeo, Laris
Nostri silentis sedule particeps,
Vires requirentem labori,
Proxima quem tibi hiems minatur.

Aldus vertaald:

Verre beoefenaar van der vaderen rechtvaardigheid, voor wie de afgunstige zesde klas nu openstaat, (want van je schitterend succes hebben de gymnasiasten versteld gestaan!) ik groet je - mij gaat het goed, ik wens jou hetzelfde, jij die trouw mijn stille huis bezoekt, terwijl je (nu) krachten verzamelt voor de inspanning waarmee de komende winter je bedreigt.

Van het commentaar is niet veel mede te delen. Pagina 644:

Voor de datering van dit gedicht en de volgende vijf op vermoedelijk 1909 zie kritisch apparaat bij MIRANTES. Onmiskenbaar geschreven tijdens een zomervacantie. Dat het in Spanje is geschreven, blijkt uit het Ms. en LONGINQUE wordt daardoor ook tot argument.

DATERING/EEN NUL

Leggen wij allereerst de vinger op een zonderlinge wijze van redeneren.

1. Het enige manuscript van LONGINQUE (FRESCO, 368) is ONGEDATEERD. Er is sprake van een met inkt geschreven handschrift "op een schriftvelletje, dat ook andere gedichtjes bevat....en enige becijferingen van uitgaven." De laatste toevoeging demonstrerende, dat het ook in dit geval om een kladje gaat, waarop verschillende teksten blijken samengevoegd. Meer niet.

2. Eén van deze teksten is een versie van een ander gedicht MIRANTES. Daarvan bezitten wij een tweede manuscript, op een "Spaanse briefkaart", uitvoerig beschreven. "De postzegel wijst op omstreeks 1910; van de poststempel is alleen een 0 te herkennen. Daarmee wordt 1909 een waarschijnlijke datering voor MIRANTES en de vijf voorafgaande gedichtjes." Waartoe ook LONGINQUE behoort! Dát gaat vlug!

UIT DE VERTE kan zeker op Spanje slaan maar dát hoeft niets te maken te hebben met 1909. Die ene NUL kan staan voor meerdere jaartallen tussen 1901.....en 1905!

POSTZEGEL/SIGILLUM VERI

Want dát is de onverbiddelijke TERMINUS waartoe de armzalige postzegel aanleiding mag geven. Dat is Fresco intussen zelf al duidelijk geworden, zoals mij vanwege het NLM werd medegedeeld. Om dat te constateren behoefde men niet naar het Postmuseum te gaan om foto's van de stempel te laten maken, zoals (naar mededeling alweer van de betreffende medewerker van LM) blijkbaar is geschied. Hoewel het me goed doet, dat de moderne literatuurbeoefenaar eindelijk eens op de ouderwetse toer is gegaan.

Fresco heeft zich omstreeks 1950 en later omstreeks 1970 over de hele linie vergist. Hij verwarde twee series postzegels uit het zonnige Spanje. De een daterend van 1901-05, de ander van 1909-22. Het duidelijk waarneembare verschil tussen beide series is, dat de eerste wordt gekenmerkt door ESPANA aan de bovenzijde; de tweede door ESPANA aan de onderkant. Zelf geen filatelist, raadpleegde ik CAT. YVERT ET TELLIER, 1979. In ons geval gaat het om de EERSTE SERIE.

Het is op zichzelf wel schokkend, dat zulke elementaire ontsporingen bij dit wetenschappelijk onderzoek konden plaats vinden, zonder dat iemand daar over viel. Zij hebben er toch maar toe geleid, dat diverse gedichten volstrekt verkeerd werden gesitueerd. Hoe kan men nu teksten van gelegenheidspoëzie gaan interpreteren, als men niet eens weet van wanneer ze dateren. Als men geen Ahnung heeft van facta, waarop deze teksten betrekking zouden kunnen hebben. Niet ik heb mij bezondigd aan een structurele fout in de aanpak. Dit verwijt geldt mijn opponent die meent (om nu een paar voorbeelden te noemen die ik nog niet in de behandeling betrek) TE TACITUS en MIRANTES te kunnen vertalen resp. bewerken zonder daarvan het jaar te kennen waarin ze zijn ontstaan. En dit welbegrepen binnen de meest bewogen periode van dit grote dichterleven. De vertalingen zijn er dan ook naar!

VAN VRIESLAND

Significant intussen, dat ik de kaart waarom het gaat niet onder ogen heb gehad. Ik ga af op telefonische informatie van uit Den Haag, die bovendien inhield dat de reeds lang gepubliceerde manuscripten (Fresco is al meer dan drie decennia met die luttele papiertjes bezig) nóg niet zijn vrijgegeven voor algemeen onderzoek. De reserves die Van Vriesland tijdens zijn leven conserveerde, werden door de weduwe met piëteit gecontinueerd. Van Vriesland deed altijd geheimzinnig met betrekking tot die erfenis. Ik kon mij nooit aan de indruk onttrekken, dat daar iets ongezonds in stak. Fresco liet hij - aanvankelijk aarzelend - het heiligdom binnen. Al gauw begreep hij dat dát geen kwaad kon. Kritiekloos aanvaardde deze alle informatie van Dèr Mouws stedehouder.

"Dèr Mouw is volgens mededeling van Dr. Van Vriesland meermalen in Spanje geweest, o.a. in 1909 of 1910..." (633) En als je zoiets klakkeloos overneemt, kom je natuurlijk (en dat pleit nog enigszins voor Fresco) in de problemen.

Want hij VAT zo'n vers immers niet. WAAROM, zo stelt hij, (644) richt de dichterlijke leraar zich tot een vijfde klasser, die zojuist met pijn en moeite tot de zesde is toegelaten, in toekomstformuleringen die dwaas aandoen. "Juridisch student is de aangesprokene (nog) niet. In ieder geval is deze hoogdravende toespeling niet zonder ironie."

Dat hij helemaal op de verkeerde weg kon zijn, kwam helaas niet bij hem op. Hoewel redelijke redenering hem daartoe al terstond had MOETEN brengen. Dèr Mouw heeft na 1904 toch nooit meer voor de klas gestaan en was in 1909 dus helemaal niet in staat te constateren, dat gymnasiasten verstomd stonden over een sterk stukje overgangstaktiek.

Om maar door te tasten: het stuk speelt tussen 1901 en 1905 en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid in 1902. In laatstgenoemd jaar maakt Dèr Mouw inderdaad een reis naar Spanje, die ook geregistreerd is op de kaarten van het Documentatiecentrum.

Als hij terug komt worden - als gebruikelijk - de herexamens afgenomen, aan het begin van het nieuwe semester. En dit gold in 1902 voor een vriend van wie de teruggekeerde leraar straks officieus afscheid moest nemen, als dat jongmens tenminste erdoor was gesleept. Want dan zou de docent klassieke talen zijn makker veel minder zien dan totnogtoe. We beschikken dienaangaande wederom over een hard gegeven.

NOOIT IN DE ZESDE KLAS

In alle officiële stukken waarmee wij in 1903 worden overspoeld, frappeert één merkwaardige aangelegenheid: de briljante classicus heeft in Doetinchem nooit les gegeven in de zesde klas. "Bovendien merkt de commissie (bedoeld: de COMMISSIE VAN ENQUETE, ingesteld door de Gemeenteraad) op, dat Dr. dèr Mouw nimmer deel uitmaakte van de eind-examencommissie...." (65) Ook rector Schwartz legt daarvan getuigenis af in zijn befaamd interview in het Haarlems Dagblad van augustus 1904.

Waarom dat van meet af aan het geval is geweest, is mij na alle nasporingen nog niet geheel duidelijk. Maar ik ben in dit stadium geneigd te veronderstellen, dat Dèr Mouw (van te voren reeds min of meer op de hoogte van de toestanden op de beruchte school) zich niet wilde branden. Vooral niet, omdat ook hijzelf al vroeg (uit principiële ethische overwegingen) aan malversaties deelnam. Vooral (maar beslist niet alleen) voor arme jongens, die "het" niet konden betalen.

In ons geval echter ging het om niemand anders dan Max Schwartz, wiens hangende overgang naar de hoogste klas, de uit de verte teruggekeerde docent onmiddellijk weer onderdompelt in het rioel van dat provinciestadje.

En nu naar ons gedicht, met de pointe weer eens in het eerste woord.

SCHOOLPRAKTIJKEN

LONGINQUE betekent ook OUDERWETS (GEORGES/ENGELBREGT LATIJNSCH WOORDEN-BOEK, 1882, s.v. "VER/VERWIJDERD/overdr. OUDERWETS.") Men vertale: Jij, op ouderwetse wijze profiteur van de "Rechtvaardigheid" van de vaderen..... Een malicieus woordspel.

De latere Nijmeegse rector deed het slecht op dat gymnasium, waar zijn vader (PATER/PATRUM) op een curieuze wijze "rechtvaardigheid" betrachtte. Dat ook is de zin van die ironiserende hoofdletter.

Men zij niet gestoord door het openbaar maken van zo'n feit. Wat er in de officiële stukken is afgedrukt over het onbetrouwbare schoolgedrag van die jongetjes Schwartz (ook en vooral met betrekking tot het eind-examen) is ronduit onvoorstelbaar. En dat dat bij andere zwakke leerlingen wel eens jaloezie opwekte, spreekt welhaast vanzelf. Zij moeten (na dat beroerde vijfde jaar van Max/zijn wiskunde schijnt abominabel te zijn geweest) inderdaad verstomd hebben gestaan van zo'n bevordering. Die nog met bravoure werd uitgedragen bovendien. Bij zo iemand die met de hakken over de sloot komt - en dit blijkt uit de houding van die totaal verraste klas - spreken wij niet van een "schitterend succes". In SUPERBE voel ik eerder: zich boven anderen verheffende, overmoedig, prat. Kortom in malam partem.

VRIEND MAX

Maar waarom dan - t.g.v. die niet bepaald indrukwekkende prestatie - dit versje, dat Max (zo moeten we uit de onderzoeken van Fresco aan-nemen) niet heeft bewaard. Deze keer zelfs niet in zijn geheugen. Het antwoord vindt de lezer in de tekst, die twee gegevens bevat van uiterst persoonlijke aard.

Dèr Mouw was kennelijk opgelucht toen hij hoorde, dat zijn vriend er door was. Voor alle zekerheid was hij maar thuis gebleven. Bewust.

LARIS/NOSTRI SILENTIS SEDULE PARTICEPS

Ik vertaal: MET VOORBEDACHTTE RADE (SEDULE) DEELGENOOT VAN MIJN STILLE WONING. Dat mijn opponent in PARTICEPS de nominativus met de accusativus verwacht, wil ik maar als lapsus beschouwen.

In SALVERE SALVUS TE JUBEO speur ik al evenzeer een nuance. De dichter bedoelt met SALVUS: BUITEN SCHOT. Ik denk aan nevenbetekenissen: ongeschonden/ongedeerd/"met schone handen"/zonder schade/kortom: dat varkentje was weer gewassen. Men vergete niet dat 1904 het absolute dieptepunt vormde! Ieder jaar was het op die school bij overgang en eind-examen een poel van ellende en bedrog. Maar nu - na alle spanningen - dient voor de nabije toekomst de kille leegte zich aan.

HIEMS/"VERKOELING"

Ook al blijft er in de privé-sector nog een enkel uurtje wiskunde-hulp over - het is uit met het intensieve lezen van klassieke teksten, waarvan de keuze niet zelden op de vriendschap was afgestemd (ik beschik over schriftelijke gegevens). De DREIGING in de psychische sfeer wordt uitgesteld tot de allerlaatste woorden HIEMS MINATUR.

De "zwakke" leerling moet nu KRACHTEN verzamelen voor de arbeid. Bij VIRES denken aan mannekrachten, een term die ik ook bij figuren als Perk en Kloos ontmoet. Bij Catullus: VIR=teelkracht. T.z.t. zal ik Fresco een door hem "vertaald" versje van Dèr Mouw voortoveren, waarvan hij wellicht even zal schrikken. Hier leiden de MANNEKRACHTEN als vanzelf naar HIEMS, dat natuurlijk winter betekent. Maar alweer niet vergeten:

HIEMS AMORIS MUTATI....

Wij denken aan OVIDIUS maar niet minder aan SHAKESPEARE:

How like a winter hath my absence been
From thee, the pleasure of the fleeting year!
What freezings have I felt, what dark days seen!
What old December's bareness every where!

Dat sonnet moet Johan Andreas al vroeg hebben gekend uit de vertaling van L.A.J. Burgersdijk, zijn leraar Nat. His. in Deventer. In het programma van het gymnasium voor het schooljaar 1879/1880 waren diens WILLIAM SHAKSPERE'S SONNETTEN verschenen. Hij zat toen in de derde.

Wat scheen 't mij wintertijd, toen 'k ver van u
Moest toeven, o mijn lust in 't vluchtig leven!
Wat neep de vorst, de zon verschool zich schuw,
't Was kil- en kaalheid, die mij had omgeven!

Ook in LONGINQUE is de geadresseerde niet vergeten. In de laatste regel lezen wij PROXIMA=PRO MAXI. Dit in tegenstelling tot de alumni, die een hekel hadden aan het zoontje van de rector, het vriendje van de leraar.

Bij de letters A.L. die zich op het kladje bevinden overweeg ik ANTE LUCEM. In de ontladen stemming schreef hij 's nachts het vers dat voor de dageraad werd voltooid.

Bij het natrekken van tientallen namen uit die Doetinchemse tijd, vond ik geen enkele waarop zulke initialen zouden kunnen slaan.

Dat geldt niet voor de letters J.M. die centraal staan in het direct volgende gedicht.

AANTEKENING

Aangezien de bij dit gedicht behorende achtergrond uitvoerig aan de orde komt in SCHANDAAL IN DOETINCHEM 1904, deel II, het - begin 1980 te verschijnen - BRONNENBOEK, dat Dèr Mouws VERWEER (zojuist verschenen) toelicht, zie ik bij LONGINQUE af van nader commentaar.

ERRATUM: pag. 13 onder NOOIT IN DE ZESDE KLAS/lees 1904!

ALTER EGO/H.K. MIJER (1902)

Pagina 375 brengt FRESCO het volgende vers:

Qui Latii sermone "ego" sum, Yo (me miserum!) hic sum.
Inde fit ut tu, Jo, sis meus "alter ego".
Quas vagus ambages per culmina (non ruitura!)
Tecum animo, meditans assiduus, reputa!
Hoc reditura canit certi cortina magistri,
Mox ipsum aspicias, in patriam reducem.

Aldus vertaald:

Ik, die in Latiums taal, "ego" ben, ben (wee mij) hier "yo".
Zo komt het dat jij, Jo, bent mijn "alter ego". Deze orakeltaal
moet je, zwerfend over toppen (die niet zullen vallen!), bij je
zelf zorgvuldig overdenken en overwegen! Zo luidt het feilloze
orakel van je terugkerende leraar; weldra zul je hem zelf zien,
veilig in 't vaderland terug.

Van het commentaar op deze tekst valt evenmin veel mede te delen; ik
kom er terloops hier en daar op terug. Eén verklarende volzin van de
schrijver mogen wij nochtans de lezer niet onthouden: "Het aardig-
heidje van het versje is geheel gebaseerd op de overeenkomst tussen
yo, het Spaanse woord voor ik, en Jo, de voornaam van de geadresseerde."
Na 2x "hoogdravend", AARDIGHEIDJE. Is dat nu het geëigende jargon van
de moderne literatuurwetenschap?

En dan te moeten vaststellen, dat er van een AARDIGHEIDJE helemaal
geen sprake is. Het is een dooierstig specimen van een soort poëzie,
waarvan Fresco iets ahnt maar waarvan hij o.m. in dit geval het wezen
niet doorgrondt. Voor ons ligt een CARMEN in de zin van een TOVER-
SPREUK, een TOVERFORMULIER, bestemd voor en gericht tot een waaghals,
die in de Alpen gevaar loopt. Dit brengt ons tot des dichters toenma-
lige boezemvriend HUBERTUS KAREL MIJER, in 1881 te Batavia geboren.
Zoon van een bankier, kleinzoon van een (omstreden) gouverneur-generaal,
om deze knaap sociaal snel te plaatsen. Op hem zal worden teruggekomen
in de tweede publicatie over het SCHANDAAL IN DOETINCHEM. Hier slechts
een korte aantekening.

JO MIJER

Deze kwam eerst naar "ons" gymnasium nadat hij in Delft was afgewezen
voor de vijfde. In 1902 behoorde hij tot dezelfde lichterling als Max
Schwartz met wie hij in 1903 een berucht en omstreden eindexamen deed.
Hij was bepaald geen licht en van deze kant beschouwd was het advies
om naar de Achterhoek te verhuizen doeltreffend. De ouders namen geen
halve maatregelen: zoonlief kwam bij de rector inwonen. Het eindexamen
bij de prijs inbegrepen!

Des te opmerkelijker, dat hij al spoedig ging behoren tot de intieme
kring van Dèr Mouws favorieten, waarvan in de bronnen sprake is.

Er wordt uiteraard niet zo heel veel bekend over de Dèr Mouw-"club" uit Doetinchem. Maar hier en daar sijpelen gegevens door die voor het verstaan van Adwaita's mystieke invloed op zijn "jongeren" en daarmee voor het verstaan van deze (klassieke) poëzie relevant mag heten. Ik citeer uit een brief van Alexander Schwartz (Max' oudere broer) aan Jo Mijer gericht, naar aanleiding van diens felle aanval op de rector temidden van die roerige dagen uit de zomer van 1904:

"....Dit wat betreft den vorm van je epistel; de inhoud daarvan heeft de vriendschap....doen veranderen in medelijden; ik heb voor jou hetzelfde gevoel van sympathie, dat ik zou hebben voor een konijn, dat zich vergeefs tracht te onttrekken aan den biologeerenden invloed van de slang, die op 't punt staat, het in te slikken. Evengoed als ik weet, hoe onmogelijk het is, het konijn weg te lokken, evengoed zie ik er het nuttelooze en hopelooze van in, te trachten jou aan den demonischen invloed van der Mouw cum suis te onttrekken. Je met alle helsche machten begaafde hypnotiseur (de laatste 6 woorden gespatieërd gedrukt in het Rapport van de Commissie van Enquête, zie aldaar 44) zal je niet loslaten voordat hij je heeft gemaakt even gedegenereerd, gewetenloos en met allerlei vuile sophismen vergiftigd, als hij zelf is; uit je brief blijkt duidelijk, dat hij het al een heel eind met je gestuurd heeft."

Zien we af van de affectbeladen toon, dan blijven er niet onbelangrijke gegevens over, waarop ik in het kader van deze studie niet uitvoerig kan ingaan. Maar de HYPNOTISCHE invloed brengen wij hier in het geding. Informaties van allerlei aard en richting terzake laten zien, dat Dèr Mouw op zijn intieme leerlingen en vrienden een magische invloed heeft uitgeoefend die soms voor een geheel leven voldoende bleek. Dit geldt min of meer ook voor Jo Mijer, op Java geboren, en een geheel aparte persoonlijkheid, niet zozeer geschikt voor het gymnasium en de universiteit.

In 1903 te Leiden aangekomen, verlaat hij dit centrum der wetenschap reeds in 1906 als gesjeesd student in de medicijnen. Een sportbonk, en naar de geest ook sportief. Die aan alpinisme en aan voetbal (toen al) deed. Voor zijn sportieve carrière is feitenmateriaal voorhanden. Reeds in 1898 speler in het eerste elftal van het Haagse H.B.S., was hij in het seizoen 1903/4 captain van de ploeg die het Nederlandse kampioenschap behaalde. Een echo van dit alles publiceerde Fresco zonder dat te zien!

Als Dèr Mouw in 1902 in Spanje zijn vacantie doorbrengt, gaat het rijkeluienzoontje (al over de twintig/veel leerlingen van Dèr Mouw waren in de constellatie van die school mannen in de dop) de Alpen op. En in het zonnige Andalusië maakt de vaderlijke vriend zich zorgen. Hij gaat de leerling, die de gevaren opzoekt, bezweren. Wij komen tot de beginregels.

EGO/YO/JO

IK, die in het Latijn EGO ben, IK (=YO=JO) ben helaas hier. De beginregel, geassocieerd aan de bekende klassieke verzuchting O ME MISERUM. In de opvatting van de dichter:

Qui Latii sermone "ego" sum, Y...O (me miserum!) hic sum.

In MISERUM kan nog gespeeld zijn met MEIR SUM.

Dèr Mouw betreurt het, dat hij HIC is; op HIER valt de nadruk. Om de afstand te overbruggen tot de geliefde leerling, om zelf de gevaren op zich te nemen waaraan deze bloot staat, wordt YO getransformeerd tot een ALTER EGO.

Fresco zet bij laatstgenoemde term een boom op, die met de gedachten-gang niets te maken heeft. Dèr Mouw moet uit zijn eigen taal (ook als dat Latijn is) worden verklaard.

TWEEDE DISTICHON

Er is alle aanleiding tot bezorgdheid. Want Jo is VAGUS, waarmee het tweede distichon binnen ons bereik komt. Wij denken aan een onbestendige, ongebondene, kortom aan de VAGANT die de jonge Mijer in die dagen was. Als deze de bergen beklimt, moet hij de dubbelzinnige (AMBA-GES) interpretatie van het begrip EGO overwegen. En - in de filosofie van Adwaita - zichzelf met de leraar identificeren.

Van dit distichon nog twee plaatsen die ik nader reliëf wil geven: Allereerst NON RUITURA, door Fresco vertaald: "(die niet zullen vallen!)". "Een aanduiding van de magische kracht van zijn vers", aldus onze vertaler/commentator, die eindelijk op de goede weg schijnt. Liever vertaal ik BERGTOPPEN (MOGEN ZIJ NIET NAAR BENEDEN STORTEN). In de bezwerende formulering wordt RUITURA - zoals dat vaker voorkomt - geassocieerd aan FATUM. Op het moment van het gevaar slaat het noodlot toe. De allerhoogste toppen (CULMINA) stormen de zich in gevaar bevindende tegemoet.

Niet minder geldt mijn kritiek MEDITANS ASSIDUUS. Fresco smijt het met TECUM ANIMO REPUTA op één hoop: "(deze orakeltaal) moet je bij je zelf zorgvuldig overdenken en overwegen." Het lijkt mij onwaarschijnlijk. Onze alpenbeklimmer is toch juist een waaghals. En die zijn in de regel niet zo gauw geneigd tot "zorgvuldig overdenken en overwegen" (MEDITANS ASSIDUUS) dat tussen twee komma's apart staat. MEDITANS eerder interpreteren naar de betekenis ZICH OEFENEN/TRAINEN/IN TRAINING ZIJN. Aldoor maar oefenend, aldoor maar hoger, MEDITANS ASSIDUUS, loopt de alpinist gevaar. Daarom moet hij denken aan het magische adagium van de meester.

HET SLOT

In het derde distichon scheiden zich onze wegen eerst recht. "Zo luidt het feilloze orakel van je terugkerende leraar....", aldus de vertaling van de vijfde regel. CORTINA wordt met CERTI verbonden/REDITURA met MAGISTRI. Voor een beginnening in het vak zelfs onbegrijpelijk. Nog afgezien daarvan dat de gehele kontekst de bewerker ontgaat.

Er is sprake van een orakel, dat (dit is één mogelijkheid) TOT BEZINNING MOGE KOMEN (in de geest van degene voor wie het bestemd is). Ook vind ik er iets in van een bezwerende herhaling, het steeds weer terugkerende orakel; de magische dichter wil de vriend niet loslaten en daardoor zijn terugkeer zeker stellen. REPUTA/REDITURA. Er achter zit in elk geval de tendens, dat - als Jo zich de bedoelingen van de dichter eigen maakt - hij uit de dubbelzinnigheid van het IK zijn consequenties moge trekken. En zou dit hem vaag schijnen (een orakel is nu eenmaal qua talis onduidelijk) één ding staat vast: dit alles is de dichterlijke gedachtengang van een VAST PUNT, een MAGISTER CERTUS. CERTUS=ONTWIJFELBAAR.

Met CANIT wordt bedoeld op het OPZEGGEN VAN TOVERFORMULES/BEZWERINGSFORMULES. Orakelspreuken werden in VERZEN gegeven. Wij hebben hier met technische termen te maken.

CONJECTUUR/PETRA

Een verrassing in de laatste regel. "Weldra zul je hem zelf zien, veilig in 't vaderland terug....", vertaalt Fresco. Maar dat staat en stond er niet. De classicus heeft een conjectuur aangebracht. Toch al niet zijn sterkste kant! In het manuscript zou staan PATRA. Ik ben er niet van overtuigd. Ik heb de handschriften (nog) niet gezien. Mogelijk is, dat hier PETRA stond, en misschien wel (Fresco spreekt in dit geval van "Eén manuscript....met potlood; echt "klad", 374) PETRAM. En dat laatste moet er staan. "Weldra zul je hem zelf zien, op de ROTS terug." Zie het VERWEERSCHRIFT 1904, pag. 119:

"Ja, de Petrusnatuur van den Heer Schwartz! Op hem als petra zal de orthodoxie een gymnasium bouwen en hem geven de sleutels van het Koninkrijk der Wetenschappen." Vergelijk "HET IVOREN AAPJE".

Ja, wie weet speelt dit PETRA ook nog mee in het PATRUM uit het vorige vers. Maar hoe dan ook: we zijn helemaal in Doetinchem 1902.

AANTEKENINGEN

Bij de eerste regel valt nog op te merken, dat - wat D.M. uiteraard maar al te goed bekend was - het Spaanse YO via het vulgair Latijn uit EGO is ontstaan, zoals alle nevenvormen in de Romaanse talen. Waarbij opvalt, dat alleen in het Spaanse YO de klemtoon op de O valt. De bevriende relatie ter Amsterdamse U.B. zij hier dank gebracht voor het aanslepen van twee geleerde boeken, die ik verder maar buiten beschouwing laat.

Zeer gevoelig voor klank associëerde de dichter het woordje terstond aan de naam van de vriend. In het verlengstuk van deze gedachtengang SERMO beter te vertalen als "omgangstaal". De Romaanse talen ontstonden uit de lingua romana rustica. SERMO=de dagelijkse taal, de spreektaal.

Hierbij niet vergeten hoe belangrijk voor de mysticus Dèr Mouw het begrip IK was. In dit verband wijs ik op Von Hartmann en zijn invloed op Adwaita's wijsgerige denkbeelden. Mevrouw Cram noemt ook BUBER en diens ICH UND DU. Er zou het nodige in het midden zijn te brengen over de relatie van Dèr Mouw tot het Chassidisme. Zo gezien is INDE FIT ("Zo komt het") genuanceerder weer te geven. INDE=DAARUIT=UIT DIE DUBBELE BODEM/FIT=ONTSTAAT.....

Dialectisch is het bij zo'n verklaring niet oninteressant te kunnen vaststellen, dat Fresco (die mij verwijt met literatuur-analyses van lagere orde deze poëzie te benaderen) uit zo'n tekst in zijn vlakke bewerking niets haalt. In feite trivialiseert hij met "aardigheidje van het versje". Hij strooit met begrippen als "geestig", "vlot". Deze attitude (min of meer rationalistisch) komt ook om de hoek kijken als hij bij NON RUITURA (VW III, 229) aantekent: "I.v.m. lawines..". In dit gedicht gaat het om vastzittend oergesteente. Bij CULMINA horen twee varianten: GLACIES= GLETSCHERS en MONTES=BERGEN. De dichter koos CULMINA omdat dat de bedoelingen van de sportsman Jo Mijer het best weergaf. Vgl. in MIRANTES: CULMINA SUMMA PETIT.

"....de hoogste toppen BESTIJGT...." vertaalt Fresco. PETIT=TRACHT TE BEREIKEN, wat helemaal past in het "streven" van de alpinist.

Dèr Mouw ziet bergen heel anders dan gewone mensen dat doen. In zijn befaamde JEUGD-ALLEGORIE luidt het: "Zal ik Zwitserland stapelen op het Rotsgebergte en den oceaan van nauw zichtbaren top doen nederploffen tot wereldscheurende waterval, opdat gij zegt: wat is dat aardig?" Ik wijs mijn opponent op dit woordje AARDIG.

Voor zijn informatie terzake van de geschiedenis van de Ned. Voetbalsport ben ik de bekende journalist Ir. Ad. van Emmenes te 's-Gravenhage erkentelijk.

Jo kwam tussen 1898 en 1904 33x voor het eerste uit. Het geringe aantal verklaard door de gymnasiale periode in Doetinchem. In het voormalige 1909 van Fresco was de Lebemann al getrouwd.

BIJLAGEN

I. IÖ VIVAT

Dat de al te "degelijke" methodiek van Fresco ook bij eenvoudige interpretatie-problemen niet zelden leidt tot vertekening (schaalvergroting) van de letterkundige vraagstukken waarmee hij zich bezighoudt, wil ik demonstreren aan een komisch voorbeeld.

In CUR MIHI (over dit ANNA-gedicht later uitvoerig) hanteert de dichter een woordspeling: VITA BREVIS; MORS LONGA. Zoiets ontging de Dèr Mouw-kenner deze keer niet. Hij springt er onvervaard in met een vertoon van geleerdheid, een moeilijker probleem overwaard (598):

"Vita brevis, mors longa: een aardige toespeling op het bekende spreekwoord: vita brevis, ars longa, dat via Seneca (De brev. vitae I, 1) terug gaat op Hippokrates. Zie nog III 10, 10: "'t Leven is kort, en daarom slaapt hij niet."

Vgl. voor deze en dergelijke variaties H. Hommel, Euripides und der Tod, in Euripides, Wege der Forschung, Band LXXXIX, Darmstadt 1968, p. 129 evv, met name p. 132 en noot 32 op p. 134. (Dit artikel is overgenomen uit Epigraphica 19, 1957, p. 136 evv.)"

Bijna toch nog geëpateerd, waag ik het niettemin bescheiden zijn aandacht te vestigen op nóg een tekst, die hier voor de hand had gelegen. Ik bedoel het tweede couplet van ons aller IÖ VIVAT.

Iö vivat! iö vivat!
Nostrorum sanitas!
Nos jungit amicitia,
Et vinum praebet gaudia:
Iö vivat! iö vivat!
Nostrorum sanitas;
Est vita nostra brevior
Et mors amara longior,
Iö vivat! iö vivat!
Nostrorum sanitas!

Een ongezochte overgang naar Dèr Mouws studiejaren.

II. J.A. DER MOUW EN J.H. LEOPOLD/JAARGENOTEN

In FRESCO is er (als ik het register mag geloven) driemaal sprake van de dichter J.H. LEOPOLD.

De eerste keer terzake van een opvallende parallel met betrekking tot CHEOPS, merkt de auteur op (196):

"(Tussenopmerking: D.M. zou Cheops gekend kunnen hebben, toen hij Sleetocht schreef; niettemin bedoel ik in dit en dergelijke gevallen niet meer dan het signaleren van een frappante parallel, niet het stellen van beïnvloeding; in dit speciale geval zou men vermoedelijk terecht kunnen denken aan de aan beide dichters gemeenschappelijke achtergrond van de klassieke literatuur. -)"

Maar waarom zou een classicus, die op Dèr Mouw promoveert, die in Leiden doceert, niet kunnen en moeten denken aan het niet onbelangrijke feit, dat beide grote Nederlandse dichters in 1883 op het Rapenburg aankwamen. "Jan Hendrik Leopold, 's-Hertogenbosch. 18, Letteren." Aldus het ALBUM STUDIOSORUM ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE, MDCCCLXXV-MCMXXV, ed. J.E. Kroon, no. 1346. Dat was op 28 september. Acht dagen later op 6 oktober liet zich onder nummer 1385 inschrijven: "Johan Andreas der (nog zonder accent) Mouw, Westervoort. 20, Letteren." Ze zagen en spraken elkaar toendertijd om zo te zeggen dagelijks. Alleen zó wordt het interessant te lezen wat Fresco in het midden brengt over LAATSTE WIL VAN ALEXANDER (297).

En nu we het toch over Leiden hebben: waarom denkt Fresco bij de naam MINERVA nou niet eens één keer aan de kroeg van die naam.....? Jo Mijer was er kind aan huis.

AANKONDIGING

ZOJUIST VERSCHENEN:

SCHANDAAL IN DOETINCHEM 1904, DEEL I
HET VERWEER VAN DR. J.A. DER MOUW

EEN FOTOMECHANISCHE EDITIE VAN DE DRUKPROEVEN (MET EIGENHANDIGE CORRECTIES) VAN HET NOOIT UITGEGEVEN GESCHRIFT VAN DE DICHTER. PRIJS f 20.-

EEN UITGAVE VAN DE BOSBESPERS TE OOSTERBEEK/TEL. 085-337486

BEGIN 1980 VOLGT ALS DEEL II EEN UITVOERIG BRONNENBOEK

VERKRIJGBAAR BIJ DE BOEKHANDEL

